

УДК 327(477)

ДЕРЕВ'ЯНКО І.П.,

к.і.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і ізнесу
Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ТЕНДЕНЦІЇ ВИСВІТЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКІЙ ПРОВІДНІЙ ПЕРІОДИЦІ

***Анотація.** У статті визначено тенденції висвітлення європейського вектору України в польських ЗМІ. Розкрито тематичну спрямованість, тональність, інформаційний контент публікацій провідних видань Польщі, що заторкують питання європейської політики України. Висвітлено підходи польських журналістів до тлумачення європейського напрямку зовнішньої політики України.*

Ключові слова: польські провідні видання, євроінтеграційна політика, європейський вектор, Україна, ЄС.

ТЕНДЕНЦИИ ОСВЕЩЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЕКТОРА УКРАИНЫ В ПОЛЬСКОЙ ВЕДУЩЕЙ ПЕРИОДИКЕ

***Деревянюк И.П.,** к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Учебно-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету.*

***Аннотация.** В статье определены тенденции освещения европейского вектора Украины в польских СМИ. Раскрыта тематическую направленность, тональность, информационный контент публикаций ведущих изданий Польши, затрагивающие вопросы европейской политики Украины. Освещены подходы польских журналистов к толкованию европейского направления внешней политики Украины.*

Ключевые слова: польские ведущие издания, евроинтеграционная политика, европейский вектор, Украина, ЕС.

Derevianko I.P., PhD in History, Associate Professor of International Economic Relations and Business Department, Educational and Research Institute of International Relations of the National Aviation University.

TRENDS THAT HIGHLIGHT EUROPEAN VECTOR OF UKRAINE IN POLISH LEADING PERIODICALS

***Annotation.** In the article, trends that highlight the European vector of Ukraine in the Polish media have been determined. The thematic focus, the tone, the information content of publication the leading publications in Poland that affecting issues of European policy of Ukraine have been revealed. The Approaches of Polish journalists to the interpretation of European direction of the foreign policy of Ukraine have been described.*

Key words: Polish leading publications, European integration policy, European vector, Ukraine, EU.

Актуальність і постановка проблеми. В Польщі упродовж тривалого часу інформаційна політика впливових польських видань спрямована на поширення системної інформації про європейський вектор української зовнішньої політики. Провідні польські друковані ЗМІ, будучи активним ретранслятором громадської свідомості, висвітлюють основні напрямки європейської політики України в матеріалах інформаційного і аналітичного характеру.

Сприйняття польським суспільством України, її напрямів зовнішньої політики відбувається шляхом широкомасштабного інформування. Інформаційні потоки активно продукують суспільну думку і модулюють суб'єктивне сприйняття дійсності.

Дискурс європейського інтеграційного процесу України на шпальтах польських періодичних видань має структуру, характерними ознаками якої є: спадкоємність, чітко виражена політична спрямованість, незмінність проблематики, збалансованість інформування, умотивованість, різножанровість. Особливу роль у цьому дискурсі відіграють позитивні та негативні міфи, які генерує польська преса навколо проблем євроінтеграційної стратегії України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз історіографії з досліджуваної проблематики, слід відзначити наукові розвідки В. Жугай, О. Ігнатової, Б. Носової, Ю. Палагнюк, Т. Петріва, В. Поплавської, Л. Хахули. Праці науковців висвітлюють різнобічні аспекти тематики. Проте у вітчизняній історіографії відображення європейського вектору України в польських якісних ЗМІ Польщі не стало об'єктом комплексного дослідження [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8]. Таким чином, аналіз студіювання еволюції європейського вектору зовнішньої політики України дозволяє стверджувати, що в українській історіографії сутність даної тематики висвітлена недостатньо.

Мета статті. Аналізуючи матеріали видань, варто звернути увагу на їх кількість, тональність, змістовне наповнення, мету, вибір жанру. Такий підхід дасть змогу, визначити інформаційну політику польських мас-

медіа щодо зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію. Необхідно з'ясувати позиції, тенденції польських ЗМІ у висвітленні європейського вектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реакція польської преси на розвиток європейського напрямку зовнішньої політики України відображена в конкретних формах інформаційного (новина, замітка, репортаж, звіт, інтерв'ю) та аналітичного (кореспонденція, коментар, стаття, рецензія, огляд преси, лист) жанрів. Предметом дослідження є статті, коментарі, інтерв'ю, звіти польських мас-медіа.

Польські публіцисти, виходячи з реалій зовнішньополітичної діяльності України, зазначають, що процес формування і розвитку відносин Україна – ЄС та двостороннього співробітництва з європейськими державами виявився ускладненим та багатоступеневим. У коментарях польської преси стан взаємодії між сторонами інтерпретується як явище переважно поверхове, зосереджене назагал у сфері дипломатії. Додається, що модель європейського вектору політики України, будучи концептуально незавершеною, формується у залежності від реалізації поточних ключових завдань.

Періодичні видання Польщі, використовуючи системний підхід, висвітлюють найактуальніші події, що стосуються євроінтеграційної політики України. Польські медіа часто акцентують увагу на тому, що основною проблемою співпраці України з ЄС є низька динаміка реформування в Україні і невисокий рівень розвитку її економіки. Якість співпраці Києва і Брюсселя на їхню думку залежатиме від кардинальної зміни цього стану. «Dziennik Gazeta Prawna» прагне з'ясувати, коли ж позиція України на європейській арені стане більш виразною і конкретною [25, 4].

«Проєвропейські декларації та участь України у загальноєвропейському політичному процесі виявились недостатнім аргументом, аби компенсувати недоліки у внутрішній політиці та покращити рівень довіри між Києвом і Брюсселем», – наголошує часопис «Polityka» [18, 20]. Взаємодія Україна – ЄС, що формується у складній і динамічній системі міжнародних координат, на думку видання «Gazeta Wyborcza» потребує активізації дій як з боку Києва, так і з боку Брюсселя [21, 3].

Польський дослідник А. Кресло, аналізуючи публікації провідних польських періодичних видань констатує: «Останнім часом щораз більше почало з'являтися публікацій, які стосувалися питання європейської інтеграції і НАТО. Пояснюється це вступом Польщі до НАТО та її членством в ЄС. Східний кордон ЄС перенесений на польський східний кордон. Проте Польща не зацікавлена у створенні нової «залізної завіси» на східному кордоні. В інтересах Польщі, як про це заявляють представники польського керівництва, є створення умов для інтеграції України із європейськими структурами» [3, 125].

Євроінтеграційна політика України стала предметом мовного обговорення у польських ЗМІ, які зображають Польщу як провідника й адвоката України у справі євроінтеграції, що стало свідченням утворення ще одного політичного стереотипу. Публікації польських авторів на тему євроінтеграційної політики України часто сприяють створенню та розповсюдженню негативних стереотипів і тенденцій. Польська преса в основному без оптимізму сприймає євроінтеграційну політику України, оскільки розглядає її як політично нестабільну країну, що схильна до політичних декларацій, не підкріплених практичними кроками.

Якісна періодика Польщі, об'єктивно оцінюючи можливості України стати повноправним членом ЄС, подає інформацію щодо перспектив вступу України до Європейського Союзу переважно скептичного характеру, при цьому наголошується що Україна проводить пасивну двосторонню політику на європейському напрямі. Варто акцентувати увагу і на практичній відсутності позитивних відгуків про співпрацю України з провідними країнами Європи.

Досліджуючи зовнішньополітичні парадигми української держави, польські публіцисти до доробку досягнень України на європейському напрямку відносять співробітництво з європейськими та євроатлантичними структурами, активну участь України у розбудові архітектури загальноєвропейської безпеки, активізацію економічної співпраці з Польщею та прагнення поглиблювати торговельно-економічну співпрацю з європейськими державами [16, 13; 23, 10].

«Не можна сказати, що зусилля української дипломатії на європейському напрямі залишились непомітними. Українська дипломатія розгорнула активну роботу, направлену на динамізацію та поглиблення співпраці з ЄС. Успіхи були, проте надто часто вони нівелювалися внутрішньополітичними кризами в Україні», – пише «Wprost» [22, 67].

Прагнення Києва перейти на якісно новий рівень співпраці з Євросоюзом створили підстави для висвітлення польськими ЗМІ здобутків України на цьому шляху, яких як виявилось було не багато. Як повідомляє «Rzeczpospolita», завершення переговорного процесу і наближення до парафування Угоди про асоціацію «стали непоганим результатом, але не таким, на який розраховували в Києві і в Брюсселі» [19, 12].

У польській якісній пресі формуються неоднозначні підходи до висвітлення європейського вектору України. На тлі розмаїття трактувань відзначається, що українське керівництво, не дивлячись на непростий характер відносин з ЄС, зокрема з Німеччиною і Францією, на низьку динаміку співпраці і малопродуктивний політичний діалог з Брюсселем, наполегливо запевняє ЄС у своїй відданості європейському вибору. Якісні польські видання, незважаючи на підтримку Польщею євроінтеграційного курсу України, у переважній більшості примарно оцінюють шанси України отримати перспективу вступу в ЄС.

«Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita», «Wprost» вважають, що попри певні проблеми, що існують у відносинах між Україною та країнами-лідерами Європи, прикордонними державами ЦСЄ двосторонній діалог між сторонами розвивається по висхідній лінії. Але провідні держави ЄС не завжди підтримують українські

ініціативи у європейських інтеграційних структурах і не розглядають Україну як стратегічно-важливу державу [15, 33; 14, 9; 12, 95–96].

Відносини України з ключовими європейськими країнами і прикордонними державами ЦСЄ суттєво впливають на стан та динаміку повномасштабного входження України до європростору. Польська преса представляє Україну як державу, яка залишається в периферійній зоні зовнішньоекономічних інтересів Євросоюзу. Українські владні структури позиціонуючи свою прихильність до євроінтеграції, як правило, перебільшують потенціал співпраці з найпотужнішими державами Європи [11, 7; 13, 13].

Досить часто у польських виданнях висловлюється теза про слабкість в Україні адміністративно-інституціонального забезпечення курсу євроінтеграції. Відзначається, що Україна через внутрішні розбіжності не спроможна проводити ефективну, скоординовану європейську політику. Вона «просто не здатна вибудувати політику ні по відношенню до ЄС, ні по відношенню до Росії», – йдеться у виданні «Wprost» [12, 95–96]. В коментарях польських мас-медіа зазначалось, що розширення ЄС викликає стурбованість у європейських столицях та страх перед міграцією дешевої робочої сили зі Сходу Тому питання про членство України в ЄС не є актуальним. Водночас політики провідних європейських країн вважають Україну європейською державою і тому відносини з нею на їхню думку варто перевести у площину привілейованого партнерства [9, 90–93].

Позиція ЄС в українському питанні базується в першу чергу на концепції геополітичного прагматизму. Загрозливі тенденції і глобальна економічна криза змушують Брюссель розглядати Україну у контексті розв'язання питань безпеки та економічної співпраці. Реальне зближення з ЄС можливе лише при збігу прагматичних інтересів, зміні геополітичної кон'юнктури та посиленні взаємозалежності.

Аналізуючи словесні конструкції висловлювань польських журналістів щодо європейської політики України, варто зазначити, що переходу європейської політики України на нову прагматичну парадигму не відбулося. ЄС не спроможний надати Україні членство насамперед, – через свої внутрішні процеси та через російський чинник. Як констатує «Dziennik Gazeta Prawna», «Україна не здатна була забезпечити собі міцні міжнародні позиції на Сході та Заході і тому вона не може позиціювати себе як європейська регіональна держава, що прагне бути регіональним лідером». І все ж пріоритетом для України залишається досягнення нового алгоритму відносин із ЄС [10, 5].

«Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita», «Dziennik», «Polityka» і «Wprost» відзначають схильність України до багатовекторної політики. Україна, задекларувавши свій намір інтегруватися до європейської спільноти, надзвичайно важливого значення надавала подальшій активізації співпраці з одним із основних своїх стратегічних партнерів – Росією, – наголошує «Polityka» [28, 73].

Польські якісні ЗМІ часто піддають критиці офіційний Київ за балансування між ЄС і Росією. Впливові видання вважають, що Україна має остаточно визначитись з вибором. На думку «Gazeta Wyborcza» «така амбівалентність неначе доводить західному реципієнтові масової інформації, що Україна – «штучне утворення», «буферна зона», «неочікувана нація» [20, 25].

Однією з важливих тем тижневика «Polityka» є вибір стратегічної лінії зовнішньополітичного курсу України. Саме цій тематиці присвячено чимало публікацій, в яких автори зосереджують увагу на багатовекторності української зовнішньої політики, яка на їх думку викликає невдоволення насамперед у Польщі. У повідомленнях популярного часопису говориться, що відвертий натиск Євросоюзу на Україну змусив би Київ посилити співпрацю з Росією [17, 13; 24, 98].

На погляд редакції видань «Dziennik», «Gazeta Wyborcza» євроінтеграційну політику України чекають серйозні випробування прагматизмом. При цьому в майже усіх коментарях польських якісних видань європейський вибір України оцінюється як явище позитивне. Щоправда зазначається, що європейський вибір наразі не став консолідуючою національною парадигмою.

Міркування польських журналістів зводяться до того, що європейський напрям зовнішньої політики України є квінтесенцією як зовнішнього, так і внутрішнього життя української держави [26, 6; 29, 11]. Превалювання позитивної інформації про державу є одним із чинників позиціонування на міжнародній арені. У польських друкованих виданнях інформація про Україну та її зовнішню політику на відміну від західноєвропейських ЗМІ не є такою критичною, що скоріш за все пов'язано з офіційним курсом Польщі. Але дане тлумачення не є свідченням того, що у польській пресі за європейською політикою України не закріпився спектр негативних рис.

У цілому польська преса, підтримуючи європейський вектор України, виступає в ролі її своєрідного адвоката перед європейською спільнотою. Така підтримка здійснює позитивний вплив не лише на євроінтеграційні прагнення України, а й на її міжнародний імідж.

В ході дослідження було проаналізовано 3873 матеріали вищезгаданих видань. Судячи з кількості матеріалів з тематики, найбільшу зацікавленість до зовнішньополітичної діяльності України на європейській арені проявляють загальнонаціональні газети Польщі «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita», на які припадають відповідно 1575 і 1256 публікацій. «Dziennik Gazeta Prawna», «Polityka» і «Wprost» публікують значно менше матеріалів з вказаної тематики.

Взагалі, кількість публікацій, що заторкувала прямо чи опосередковано тематику була безпосередньо прив'язана до чисельності інформаційних приводів щодо відносин Україна – ЄС та двостороннього співробітництва України з європейськими державами. Проведений аналіз виявив неоднозначний підхід

польських ЗМІ у висвітленні європейського вектору України. Найбільшу лояльність і об'єктивність продемонстрували «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita», в яких подається більше позитивної чи нейтральної інформації, ніж в інших якісних виданнях. Така ситуація лише певною мірою збалансовує негативну репрезентацію української зовнішньої політики на європейському напрямку, яку подають здебільшого «Dziennik», «Polityka» і «Wprost». Проте на сторінках видань «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita» в період охолодження відносин України з ЄС публікуються в переважній більшості негативні матеріали про українську зовнішню політику і даються песимістичні прогнози розвитку співробітництва між сторонами.

Висловлення польської преси щодо євроінтеграційної політики України упродовж 1991–2004 рр. носять як нейтральний, так і критичний характер. Ставлення польських авторів до змісту європейського напрямку зовнішньої політики України поступово змінюється з другої половини 90-х років від негативного до нейтрального. У польській пресі тоді матеріали подавалися переважно у вигляді оглядових статей, коментарів.

Досить високою є частка матеріалів з негативною тональністю у період 2000–2004 рр., що свідчить про кризові явища у внутрішній і зовнішній політиці України.

Покращення динаміки відносин між Україною та Європейським Союзом 2005 р., намагання Польщі допомогти Києву адаптуватися до імперативних вимог інтеграційного процесу спричинило появу у польській пресі великої кількості матеріалів позитивного і нейтрального характеру про європейську політику України. Тоді особливу активність проявили «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita». У польських виданнях у 2005 рр. присутній переважно позитивний відтінок зовнішньополітичної діяльності України на європейському напрямі.

Але починаючи з 2006 р. оптимістичні прогнози розвитку відносин Україна – ЄС у польській якісній періодиці змінилися на протилежні.

Основною тенденцією друкованих матеріалів за 2007–2008 рр. у висвітленні європейського вектора зовнішньої політики України стало превалювання тональності негативного характеру. У більшості статей, присвячених проблемам європейської інтеграції України, взаємодії України з європейськими країнами переважає негативний відтінок.

Впливові польські видання у 2009 р. несхвально оцінювали євроінтеграційну політику України, звинувачуючи її у нездатності подолати політичні розбіжності, досягти консенсусу у газовому питанні і провести необхідні реформи. Якісні видання, критично оцінюючи євроінтеграційну політику України упродовж останніх років правління В. Ющенка писали про домінування у відносинах між Україною та ЄС мінорного тону, розчарування в Європі внутрішньою і зовнішньою політикою України. Видання проявляли виняткову зацікавленість до стану та перспектив розвитку відносин Україна – ЄС, Україна – Росія, та українсько-польського співробітництва [27, 16; 10, 5].

Найвпливовіші польські друковані ЗМІ зафіксували геополітичні наміри своєї держави та країн ЄС щодо України і одночасно підтримали європейський вибір української держави. Однак у «постпомаранчевий» період кількість публікацій позитивної тональності стосовно євроінтеграційної політики України серед польських видань різко скоротилась. Загалом акцент матеріалів про європейську політику України у польських виданнях 2005–2010 рр. зміщується у площину висвітлення переговорного процесу Україна – ЄС, який наблизив би сторони до підписання Угоди про асоціацію.

Частіше за все у матеріалах польської періодици у 2011 р., що заторкують питання європейської політики України, зустрічаються теми підтримка Варшавою євроінтеграційної політики України під час головування Польщі в ЄС, переговорний процес щодо Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, співпраця України з ЄС у рамках «Східного партнерства».

Тональність публікацій у якісній польській пресі 2011 р. була неоднозначною. З одного боку польські оглядачі вбачали позитивність у завершенні процесу переговорів та наближенню сторін до парафування тексту угоди. З іншого боку втрата можливості підписати угоду про асоціацію розглядалася польськими ЗМІ як негативний момент.

В публікаціях якісної польської періодици, в якій простежується конструктивно-прагматичне осмислення реалій європейського напрямку зовнішньої політики України, співвідношення раціонального та емоційного, суб'єктивного та об'єктивного перебуває на прийнятному рівні, хоча в окремих випадках відбувається зміщення акцентів у бік емоційного та суб'єктивного. При цьому стиль опублікованих текстів статей враховує сутність природи міжнародних відносин.

Польські журналісти, які висвітлюють аспекти євроінтеграційної політики України виразно відокремлюють факт від коментарів. Статті польських публіцистів, що порушують проблеми євроінтеграційної політики України, її співпрацю з провідними європейськими країнами та прикордонними державами ЦСЄ здебільшого не викликають великого суспільно-політичного резонансу в Україні. Водночас польські мас-медіа як соціально-психологічний феномен, здійснюють неоднозначний вплив на формування європейської громадської думки стосовно підтримки вступу України до Євросоюзу.

У більшості випадків негативна характеристика європейського напрямку української політики домінує над позитивною. Домінування негативних рис пояснюється недосконалістю внутрішньої і зовнішньої політики України, відсутністю стратегічного бачення. Такий концентрат тверджень не лише не сприяє зникненню негативних стереотипних уявлень про Україну, а й формує нові.

Дослідження європейського вектору України польськими друкованими ЗМІ дає можливість окреслити наступні тенденції:

– зростання інтересу польської преси до європейської політики України у контексті розширення ЄС, кількість публікацій залежить від конкретного відтинку часу. Такий інтерес до України пояснюється її геополітичною та гео економічною значимістю для Польщі;

– зосередження польськими ЗМІ уваги на зовнішньополітичних кроках України, які прямо чи опосередковано заторкують інтереси Польщі;

– репрезентування польськими мас-медіа європейського напрямку зовнішньої політики України через призму відносин Польща – ЄС та Польща – Росія;

– превалювання у публікаціях якісних друкованих виданнях Польщі, що заторкують питання євроінтеграційної політики України, елементів негативної інтерпретації.

Висновки. Таким чином, тенденції євроінтеграційної політики України, практичні результати політичної взаємодії Україна – ЄС та зміст офіційних заяв представників України та Євросоюзу знаходять широке відображення у популярних газетах і часописах Польщі.

Натомість двосторонні взаємовідносини України з провідними європейськими країнами а також з Румунією, Угорщиною, Словаччиною висвітлюються польськими ЗМІ вибірково і поверхово. Загалом проблематика розвитку відносин України з європейськими державами не є об'єктом концентрованої уваги якісних польських ЗМІ, які висвітлюють її здебільшого у форматі інформаційного жанру і не в значній кількості, що суттєво звужує коло для дослідження тематики.

Незважаючи на очевидну актуальність тематики, зазначена наукова проблема ще не стала об'єктом для ґрунтовного наукового дослідження, відсутність якого обумовлюють необхідність здійснення подальшого її вивчення.

Література

1. Жугай В. Й. Становлення якісної преси у посткомуністичному світі: дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Жугай Віталій Йосипович. – Л., 2006. – 191 с.
2. Ігнатова О. Образ сучасної України в польському тижневику «Політика» / О. Ігнатова // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2004. – Вип. 25. – С. 499–504.
3. Кресло А. С. Польсько-українські стосунки й образ України у польській пресі (1991-2003) : монографія / Анджей Станіслав Кресло. – Львів : ЛНУ ім. Франка, 2005. – 128 с.
4. Носова Б. М. Мас-медійне забезпечення політичних орієнтирів України в контексті євроатлантичної інтеграції: дис... канд. наук : 27.00.04 / Носова Богдана Миколаївна. – К., 2008. – 187 с.
5. Палагнюк Ю. В. Політологічний аналіз медіа реформ у сучасній Україні та Республіці Польща: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Палагнюк Юліана Вікторівна. – Миколаїв, 2008. – 243 с.
6. Петрів Т. І. Проблеми європейських інтеграційних процесів у сучасному інформаційному контексті: дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Петрів Тарас Іванович. – К., 1997. – 152 с.
7. Поплавська В. В. Тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів в газетній періодиці України та Польщі: дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Поплавська Вікторія Віталіївна. – К., 2007. – 197 с.
8. Хахула Л. Стереотипи польсько-українських відносин у польській пресі 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. / Любомир Хахула // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2008. – № 17. – С. 618-622.
9. Ćosić D. Zamykanie Europy / D. Ćosić, G. Ślubowski // Wprost. – 2008. – № 15 (1320). – S. 90 – 93.
10. Europejska polityka Juszczenko – frustracja UE // Dziennik Gazeta Prawna. – 16.10.2009. – № 203 (2579). – S. 5.
11. Jak ukraiński oligarcha kupował Tony'ego Blaira // Dziennik Gazeta Prawna. – 10.12.2009. – № 199 (2575). – S. 7.
12. Korniejenko Agnieszka. Dryf Kijowa / Agnieszka Korniejenko // Wprost. – 2009. – № 3 (1358). – S. 95–96.
13. Kościński P. Unia celna z Rosją mogłaby ograniczyć suwerenność Ukrainy / Piotr Kościński // Rzeczpospolita. – 18.04.2011. – № 8906. – S. 13.
14. Kościński P. Berlin nie chce Kijowa? / P. Kościński, T. Serwetnyk // Rzeczpospolita. – 05.11.2011. – № 9074. – S. 9.
15. Mandelson P. Ukraina zbliża się do Unii / Peter Mandelson // Gazeta Wyborcza. – 18.02.2008. – № 41. – S. 33.
16. Montgomery K. Oswajanie z Unią / Katarzyna Montgomery // Gazeta Wyborcza. – 30.03.1999. – № 75. – S. 13
17. Ostrowski M. Ukraina: życzenia z Warszawy / Marek Ostrowski // Polityka. – 2001. – № 1 (2313). – S. 13.
18. Ostrowski M. Turcja czy Ukraina? / Marek Ostrowski // Polityka. – 2004. – № 49 (2484). – S. 20.
19. Serwetnyk T. Janukowycz nie śpieszy ku integracji z UE» / Tatiana Serwetnyk // Rzeczpospolita. – 23.11.2011. – № 9088. – S. 12.
20. Sienkiewicz B. Ukraina jednak buforowa / Bartłomiej Sienkiewicz // Gazeta Wyborcza. – 03.09.2010. – № 206. – S. 25.
21. Szymanski W. Ukraina utrzymuje kurs na UE / Wojciech Szymanski // Gazeta Wyborcza. – 26.02.2007. – № 48. – S. 3.
22. Ślubowski G. Dryfowanie Ukrainy / Grzegorz Ślubowski // Wprost. – 2010. – № 8 (1412). – S. 66–69.
23. Ukraina bliżej Unii // Rzeczpospolita. – 22.02.2005. – № 3464. – S. 10.
24. Ukraina nas ceninr // Polityka. – 2010. – № 24 (2762). – S. 98.
25. Ukraina, problemy wspólne // Dziennik Gazeta Prawna. – 11.12.2004. – № 221 (1330). – S. 4.
26. Ukraina – UE // Dziennik. – 19.09.2008. – № 227. – S. 6.
27. Węglarczyk B. Kijow sie od nas oddalil / Bartosz Węglarczyk // Gazeta Wyborcza. – 27.11.2009. – № 278. – S. 16.
28. Wilczak Jagienka. Ukraina płynie na wschódnr / Jagienka Wilczak // Polityka. – 2010. – № 17 (2755). – S. 73–74.
29. Wojciechowski Marcin. Ukraina uśmiecha się do Europy / Marcin Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 18.11.2010. – № 269. – S. 11.